

Türkiye Ekonomisinde Gelişmeler

Dr. Öztin Akgüç

Özet

Son dört yıldır ekonominin büyümesi, enflasyonun düşmesi gibi göstergelere bakılarak olumlu yorumlar yapılmakta ancak, cari işlemler açığının büyümesi, işsizlik oranlarının artması gibi göstergelerin önemi üzerinde yeterince durulmamaktadır. Oysa, ekonomik veriler doğru okunmalı, doğru tanı konulmalıdır. Ekonomik gelişmelere uzun süreli olarak bakıldığında eğitim ve sağlık giderlerinin düşük düzeyde kaldığı, tarım ve enerji yatırımlarına önem verilmediği görülmektedir. Sıcak paranın ülkeden çıkmaya başlaması ile döviz kuru ve faizlerin yükselmesi kaçınılmaz olacaktır.

Anahtar Sözcükler: Ekonomik büyüme, yatırımlar, döviz kurları, faizler.

Abstract (Developments in Turkish Economy)

Regarding economical grow and decrease in the inflation, positive comments are being expressed during the past four years. Nevertheless, increasing current transaction gap and unemployment are mostly underestimated. We are duty bound to read the data about the economy carefully due to which we should identify the situation. Regarding from a long term perspective to the developments concerning economy, we see that education and health sector still takes a limited portion in the budget. In addition, agriculture and energy sector investments are being underestimated. It is a fact that, the quit of foreign capital will cause an increase in foreign currency and interest ratios.

Key Words: Development in economy, investments, foreign currency, interests.

Ekonomideki gelişmeler değerlendirilirken salt niceliksel verilere, sayısal sonuçlara bakmak yeterli değildir. Gelişmelerin nedenlerini araştırmak, sürdürülebilirliğini irdelemek, en azından yakın bir gelecekte doğurabileceği etkileri kestirmek gerekir.

Genelde ekonominin son dört yılda hızla büyüdüğüne, fiyat artış hızının (enflasyon) yavaşladığına, bütçe açıklarının daraldığına, Türk Parasının değer kazanmasına, reel faizlerin düşmesine, yabancı sermaye girişlerinin artışına, zaman zaman menkul kıymetler borsasında, endeksin yükselişine bakılarak, makro ekonomik gelişmeler konusunda olumlu yorumlar yapılmakta, övünülmekte, övgü düzülmemektedir. Sorun olarak da cari işlemler açığının büyümesi, işsizlik oranının yükselmesi görülmekte,

ancak bu sorunların abartılmaması gerektiği savunulmaktadır. “Cari işlemler açığı finanse edildiği sürece sorun doğmaz” gibi sloganlar üretilmekte, totoloji, ekonomik açıdan anlamlı olmayan eşsözlerle kamuoyu inandırılmaya, ikna edilmeye çalışılmaktadır.

Ekonominin bir orta sürede büyüme hızını etkileyecek yurtiçi tasarruf oranı, yatırımların sektörel dağılımı, insan kaynağını geliştirme harcamaları üzerinde durulmakta ya da üstünkörü geçilmekte, bankaların, özel kesimin giderek büyüyen döviz pozisyon açıklarının yakın gelecekte doğurabileceği riskler gözardı edilmekte veya bir şekilde 2001 yılında olduğu gibi kamuya yüklenebileceği düşünülmektedir.

Ekonomik veriler doğru okunmalı, doğru tam konulmalıdır. Ekonomide sorun doğurabilecek gelişmeler, iyileşme, iyiye gidiş olarak algılanıp, kamuoyuna sunuluyorsa, ekonomide yakın gelecekte kriz olmasa bile olumsuz gelişmeler yaşanacak demektir.

Cari işlemler açığı 2005 yılında 23 milyar USD tutarında olup, GSMH'nın yüzde 6,2'sini aşan boyutta bir açık, bırakın bizim gibi borçlu kredi notu düşük, parası, gerçekte konvertibil olmayan bir ülkeyi, ABD gibi dünyanın en büyük ekonomisinde bile sorun doğurmaktadır.

Kaldı ki Türkiye cari işlem açığını, sağlıklı kaynaklarla değil, maliyeti yüksek sıcak para girişiyle fonlamaktadır. Türkiye'de sıcak para tutarına ilişkin farklı tahminler yapılmaktadır. 2005 Yılı sonu itibarıyla yabancı kaynaklı sıcak para, (İMKB hisse senetlerinde 33,8 milyar USD, kamu iç borçlanma senetlerinde 20,4 milyar USD ve bankalarda dış kaynaklı DTH (Döviz Tevdiat Hesabı) olarak 3,9 milyar USD) toplam 58,1 milyar USD olarak hesaplanmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin dış borç stokuna bakıldığında kısa vadeli borçların 2002-2005 döneminde yüzde 132,6 gibi hızlı büyüme ile 38,2 milyar USD'ye ulaştığı görülmektedir. Tüm bu veriler Türkiye'nin cari işlemler açığını sağlıklı biçimde fonlamadığını göstermektedir.

Türkiye sıcak parayı yüksek gelir sağlayarak çekebilmektedir. YTL'nin faizinin USD ve Avra'ya göre çok yüksek olmasının yansısı reel değer kazanması, Türkiye'ye gelen sıcak paranın getirisini, uluslararası finans pazarlarıyla karşılaştırılmayacak derecede yükseltmektedir. Bir paranın hem faizinin yüksek olması, hem de reel değer kazanması, uzun dönemde sürdürülebilir bir durum değildir. Bir dengesizliği, finans açısından bir anormalliği göstermektedir. Merkez Bankası'nın reel kur endeksi, (1995 = 100) 2005 ortalaması olarak 142,9'a yükselmesi de YTL'nin aşırı değerli olduğunu göstermektedir. Reel kur endeksinde ve YTL faizinde yükseklik, YTL'nin gelecekte değer yitireceğini göze çarpıcı biçimde ortaya koyan göstergelerdir.

Türkiye'de cari işlemler açığı giderek yapısal bir nitelik gösteriyor. Yapısal sorunları, yalnız kur oynamaları, değiş-

meleriyle çözmeye de olanak yoktur. Denge sağlama daha da sancılı olur.

Türkiye'de cari işlemler açığının yapısal hale geldiğini ortaya koyan üç gösterge, dış ticaretin yapısı, hizmet gelirleri artış hızının GSMH artış hızının gerisinde kalması, yurtdışında yerleşik kişilere verilen hizmetlerin yeterince gelişmemesi, mali yatırım giderlerinin giderek ağırlaşmasıdır.

Türkiye'de ihracat artışı sürekli vurgulanır. Türkiye'de ihracat 2002-2005 döneminde cari USD değeriyle yüzde 103,2 oranında artarak 73.275 milyon USD'ye yükselmiştir. Ama ithalat daha hızlı, yüzde 126,0 oranında artarak 116.352 milyon USD'lik bir boyuta ulaşmıştır. 2005 Yılı'nın dış ticaret açığı yaklaşık 43,0 milyar USD'dir. Bu açık 2002 dış ticaret açığından yüzde 178,0 oranından daha fazladır. Dış ticaret açığının büyümesinin de ortaya koyduğu gibi, ihracatın ithalatı karşılama oranı da düşmüş, 2005 yılında yüzde 63,0'e kadar gerilemiştir. Dış ticaret açığının büyümesi, ihracatın ithalatı karşılama oranının düşmesinden daha önemlisi, daha tehlikelisi, mal grupları itibarıyla ihracatın ithalatı karşılama oranlarıdır. İhracatın ithalatı karşılama oranı sermaye mallarında yüzde 36,0 ara mallarında da yüzde 37,0'dır. Dışarıda bir daralma, Türkiye'nin yatırımları ve sanayilerin üretimi ve kapasite kullanımı üzerinde olumsuz etki yapar. Türkiye, yatırım malları ve ara mallarında giderek dışa bağımlı hale gelmekte, iç üretimin yerini ithal girdileri almakta, iç üretim ithal malları ikamesi olmaktadır. Bu gelişmenin orta vadede bile Türkiye'nin büyüme hızı ve işsizlik oranı üzerinde olumsuz etkisi olacağı açıktır.

Türkiye'nin hizmet gelirleri de yeterince hızlı artmamaktadır. 2002-2005 döneminde mal ihracatı cari USD bazında yüzde 103,2 oranında artarken, hizmet ihracatında, hizmet gelirlerinde artış yaklaşık yüzde 75,0 olmuştur. Hizmet gelirlerinin geliştirilememesi, yeterince hızlı artmaması da bir yapısal sorun olarak görülebilir.

Yabancı sermaye yatırımlarının kar transferleri ve Türkiye'nin dış borçlarında sürekli artış, Türkiye'nin dışarıya transfer ettiği yatırım giderlerini sürekli artırmak-

tadır. 2005 Yılında Türkiye'nin yatırım giderleri 9,4 milyar USD'ye çıkmıştır. Özel leştirme, yabancı sermaye yatırımları, dış borç artışı bu giderleri gelecek yıllarda daha da arttıracaktır. Bu tür mali giderleri kısmak olanağımız da yoktur. Yurtdışı yatırım gelirlerimizin, yatırım giderlerimizin yaklaşık yüzde 35,0 düzeyinde kalması, yatırım giderlerinin sürekli artması, cari işlemler dengesini bozan, bu politikalarla düzeltilmesi olanaksız bir etken dir.

Bu çözümler Türkiye'nin uzun süre cari işlemler açığını bu düzeyde sürdürmeyeceğini, YTL'nin değer yitireceğini, bu gelişmelerin büyüme hızı, enflasyon, faizler ve bütçe dengesi üzerinde olumsuz etki yapacağını ortaya koymaktadır.

Vergi gelirleri içinde dış ticaretten alınan vergiler, özellikle ithalde alınan KDV önemli yer tutmaktadır. İthalatta bir daralma hatta yavaşlama, etkisini vergi gelirleri üzerinde hemen gösterir. Faiz giderlerinin bütçe harcamaları içindeki payının azalmasına karşın, 2005 yılında dahi faiz giderlerinin payı yüzde 300'ün üzerindedir. Kur artışı ve buna bağlı faiz yükselişi, devletin borç yükünü buna bağlı olarak faiz giderlerini yükseltecektir. Olası gelişmelerin 2006 yılında bütçe açığını artıracığı, faiz dışı fazla / GSMH oranında da düşüşe yol açacağı kuşkusuzdur.

Bir ekonomide uzun süreli büyüme hızı, iç tasarruf oranına, tasarrufların kullanım alanlarına, sabit sermaye yatırımlarının sektörel dağılımına ve kalkınmaya yönelik giderlerin harcanmasına bağlıdır.

Türkiye'de. DPT'nin verilerine göre, özel tasarruf oranı, özel tasarrufların özel harcanabilir gelire oranı 2002 yılında yüzde 29,6 oranında iken 2005 yılında yüzde 22,3'e gerilemiştir. Yurtiçi tasarrufların GSMH'ya oranı ise yüzde 22,0 düzeyinde değişme göstermektedir. İç tasarruflarda olumlu bir gelişme görülmemekte, yatırım artışı dış kaynak sağlanmasına bağlı kalmaktadır.

Yatırımların ekonomik alt sektörler itibariyle dağılımına bakıldığında, yine DPT verilerine göre, 2002-2005 döneminde toplam sabit sermaye yatırımları içinde

tarım sektörü payının yüzde 5,0'dan yüzde 3,8'e, enerji yatırımlarının payının yüzde 9,4'ten yüzde 5,0'a, eğitim yatırımlarının payının da yüzde 5,5'den yüzde 3,7'ye gerilediği görülmektedir. Eğitim, enerji yatırımlarının payının düştüğü, tarım kesiminin adeta dışlandığı bir ekonominin uzun sürede hızlı bir büyüme sürecine girmesine olanak yoktur.

Sonuç

Ekonomimizde niceliksel gelişmelerin çözümlenmesi, olumlu olarak nitelendirilen gelişmelerin geçici nedenlerden kaynaklandığını, cari işlemler açığında bir daralmanın, kur ve faiz artışının olumlu olarak görünen bu tabloyu tümüyle bozabileceğini, ekonomide gelecekte sorun yaratacak bazı çekirdeklerin, nüvelerin oluştuğunu ortaya koymaktadır.

Gelişmelere daha uzun süreli olarak bakıldığında da ekonomik kalkınmaya yönelik politikalar izlendiği, gelişmeye yönelik eğitim ve sağlık giderlerinin düşük düzeyde kaldığı, üretken yatırımların özellikle tarım ve enerji yatırımlarının savsaklandığı, sıcak paranın hareket yönünü değiştirmesi halinde 1994 ve 2001 yılları boyutunda olmasa bile, döviz kuru ve faizlerin yükselmesi şeklinde bir kriz yaşanabileceği görülmektedir.

Türkiye aynı hataları yaparak, benzer denemeler yaparak, farklı sonuçlar almayı ummaktadır. Ekonomi bir bilimse buna olanak yoktur. Cari işlemler açığı, aşırı değerli ulusal para, geçmişte nasıl sonuç verdiyse gelecekte de benzer sonuçlar doğuracaktır.

Kaynaklar

- DPT – Yıllık Programlar (2002, 2003, 2004, 2005)
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Raporları
- DIE – TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri (2002, 2003, 2004, 2005)
- ANKA Ekonomi Bültenleri (2002-2005)
- Hazine Müsteşarlığı Kamu Borçları Yönetimi Genel Müd. Yıllık Raporları

Tablo: 1

EKONOMİNİN GENEL DERGESİ (1998 Fiyatlarıyla Milyon YTL)								
	2002		2003		2004		2005(1)	
	YTL	(%)	YTL	(%)	YTL	(%)	YTL	(%)
1. GSMH	52.111	101,3	55.251	98,8	60.698	95,3	63.733	95,1
2. Dış Kaynak	(684)	(1,3)	734	1,2	2.692	4,7	3.290	4,9
3. Toplam Kaynak	51.427	100,0	55.985	100,0	63.690	100,0	67.023	100,0
4. Toplam Yatırım	10.644	20,7	13.184	23,5	16.559	26,5	18.041	26,9
a. Sabit sermaye	8.549	16,6	9.465	16,9	12.245	19,2	14.036	20,9
(1). Kamu	3.188	6,2	3.009	5,4	2.816	4,4	3.471	5,2
(2). Özel	5.361	10,4	6.456	11,5	9.429	14,8	10.565	15,7
b. Stok Değişimi	2.095	4,1	3.719	6,6	4.314	7,2	4.005	6,0
(1). Kamu	(17)	-	(82)	-	(14)	-	162	0,2
(2). Özel	2.112	4,1	3.801	6,6	4.328	7,2	3.843	5,8
5. Toplam Tüketim	40.783	79,3	42.801	76,5	46.831	73,5	48.982	73,1
6. Kamu Harcanabilir Gelir	3.391	6,6	3.831	6,8	6.522	10,2	9.195	13,7
a. Kamu Tüketimi	6.478	12,6	6.370	11,4	6.529	10,2	6.595	9,8
b. Kamu Tasarrufu	(3.087)	(6,0)	(2.539)	(4,5)	(7)	-	2.600	3,9
c. Kamu Yatırımı	3.171	6,2	2.927	5,4	2.802	4,4	3.633	5,4
d. Tas.Yatırım Farkı	(6.258)	(12,2)	(5.466)	(9,8)	(2.809)	(4,4)	(1.033)	(1,5)
7. Özel Harcanabilir Gelirler	48.720	94,7	51.419	91,8	54.176	85,1	54.538	81,4
a. Özel Tüketim	34.305	66,7	36.431	65,1	40.302	63,3	42.387	63,8
b. Özel Tasarruf	14.415	28,0	14.988	26,7	13.874	21,8	12.151	18,1
c. Özel Yatırım	7.473	14,5	10.257	18,3	13.756	21,6	14.408	21,5
d. Tas. Takım Farkı	6.942	13,5	4.731	8,5	118	0,2	(2.257)	3,4
8. Yurtiçi Tasarruf	11.328	22,0	12.450	22,2	13.867	21,8	14.751	22,0
9. Özel Tasarruf Oranı (7b/7)	-	29,6	-	29,2	-	25,6	-	22,3
10. Sabit Ser. Yatırım / GSMH	-	16,4	-	17,1	-	20,2	-	22,0

Kaynak: DPT Yıllık Programları

Tablo: 2

SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI (%) 1998 Fiyatlarıyla				
	2002	2003	2004	2005 (1)
Tarım	5,0	4,4	5,2	3,8
Madencilik	1,5	1,9	1,9	1,8
İmalat San.	18,8	27,1	33,2	32,5
Enerji	9,4	8,0	4,4	5,0
Ulaştırma	25,3	19,5	22,4	22,4
Turizm	4,9	6,2	5,9	5,6
Konut	13,2	11,1	10,3	11,0
Eğitim	5,5	5,5	4,0	3,7
Sağlık	4,8	4,6	4,2	4,8
Diğ. Hizmetler	11,6	11,7	8,5	9,4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak : DPT Yıllık Programlar

Tablo: 3

ÖDEMELER DENGESİ (Milyon USD - \$)				
	2002	2003	2004	2005 (1)
A. Cari İşlemler Hesabı	(1.522)	(8.037)	(15.573)	(22.852)
1. İhracat FOB (-)	40.071	51.206	66.654	76.595
2. İthalat FOB (-)	47.354	(65.216)	(90.555)	(109.171)
Mal dengesi	(7.283)	(14.010)	(23.901)	(32.576)
3. Hizmet Gelirleri	14.783	19.025	24.022	25.854
4. Hizmet Giderleri (-)	(6.904)	(8.520)	(11.252)	(11.850)
Mal Hizmet Dengesi	596	(3.505)	(11.131)	(18.572)
5. Yatırım Gelirleri	2.486	2.246	2.651	3.684
6. Yatırım Giderleri (-)	(7.040)	(7.805)	(8.220)	(9.432)
Yatırım Dengesi	(4.554)	(5.559)	(5.569)	(5.748)
Mal, Hizmet, Yat. Dengesi	(4.011)	(9.064)	(16.700)	(24.320)
7. Cari Transferler	2.436	1.027	1.127	1.468
B. Sermaye Hesabı				
C. Finans Hesabı	7.526	7.091	16.848	44.069
8. Yurtdışında Doğ. Yat. (-)	(175)	(499)	(857)	(1.047)
9. Yurtiçinde Doğ. Yat. (-)	1.038	1.694	2.566	9.650
10. Portföy Hesabı Varlıklar (-)	(2.096)	(1.386)	(1.142)	(961)
11. Portföy Hesabı Yükümlülük	1.503	3.955	9.209	14.670
12. Diğer Yükümlü- lükler Varlıklar (-)	(777)	(986)	(7.233)	490
13. Diğer Yüküm- lülükler	8.033	4.313	14.305	21.267
Cari, Sermaye, Finans Hesapları	6.004	(946)	(1.275)	211.217
D. Rezerv Varlıklar	212	(4.097)	(4.342)	(23.200)
14. Resmi Rezervler	(6.153)	(4.047)	(824)	(17.847)
15. IMF Kredileri	6.365	(50)	(3.518)	(5.353)
E. Net Hata ve Noksan	149	5.043	3.067	1.983

Kaynak : Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Raporları

Tablo: 4

DIŞ TİCARETTE GELİŞMELER ve GEGS (Geniş Ekonomik Sınıflamasına Göre) YAPISI (Milyon USD=\$, %)												
	2002			2003			2004			2005		
	Değer	Değişim(%)	Pay	Değer	Değişim(%)	Pay	Değer	Değişim(%)	Pay	Değer	Değişim(%)	Pay
İhracat	36.059	15,0	100,0	47.253	31,0	100,0	63.017	33,4	100,0	73.275	16,0	100
Sermaye malı	2.739		7,6	4.344	58,6	9,2	6.527	50,2	10,4	7.981	22,2	10,8
Ara malı	14.637		40,6	18.495	26,4	39,1	25.839	39,7	41,0	30.212	16,4	41,8
Tüketim malı	18.533		51,4	24.125	30,2	51,1	30.462	26,3	48,3	34.729	13,9	47,4
Diğer	150		0,4	289	92,7	0,6	189	(34,7)	0,3	353	87,1	-
İthalat	51.554	22,8	100	69.340	34,5	100	97.341	404	100	116.352	19,5	100,0
Sermaye malı	8.432		16,5	11.326	33,4	16,3	17.379	53,4	17,9	20.300	16,7	17,5
Ara Malı	37.443		72,6	49.735	32,8	71,7	67.373	35,5	69,2	81.542	20,7	70,0
Tüketim malı	5.008		9,7	7.813	56,0	11,3	12.096	54,8	12,4	13.944	15,2	12,0
Diğer	611		1,2	466	(22,3)	0,7	493	5,8	0,5	566	14,9	0,5

Kaynak : DİE – TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri – 2002, 2003, 2004, 2005.

Tablo: 5

YABANCI KAYNAKLI SICAK PARA (Milyon USD=\$)				
	2002	2003	2004	2005
İMKB Hisse Senetleri	3.450	8.954	15.408	33.812
Kamu Menkul Kıymetleri (DİBS)	2.912	6.428	12.484	20.351
Mevduat	1.843	2.934	3.739	3.896
Toplam	8.205	18.316	31.631	58.059

Kaynak : ANKA Ekonomi Bültenleri 2002-2005

Tablo: 6

DIŞ BORÇ STOKU (Milyon USD=\$)				
	2002	2003	2004	2005
Toplam Dış Borç Stoku	130.420	145.833	161.900	170.062
Orta ve Uzun Vadeli	113.996	122.820	130.107	131.851
Kamu Sektörü	84.031	91.111	91.924	80.389
TCMB	20.340	21.504	18.114	12.654
Özel Sektör	29.965	31.709	38.183	51.402
Kısa Vadeli	16.424	23.013	31.793	38.211

Not: Kamu sektörü toplamı, TCMB'yi kapsamaktadır.

Kaynak : Hazine Müsteşarlığı, Kamu Borçları Yönetimi, 2002-2005.